

PŘEHLED VÝZKUMŮ

49

Brno 2008

PŘEHLED VÝZKUMŮ

Recenzovaný časopis
Peer-reviewed journal

Ročník 49

Volume 49

Číslo 1–2

Issue 1–2

Předseda redakční rady
Head of editorial board

Pavel Kouřil

Redakční rada
Editorial Board

Herwig Freisinger, Václav Furmánek, Janusz K. Kozłowski,
Alexander Ruttkay, Jiří A. Svoboda, Jaroslav Tejral, Ladislav Veliačik

Odpovědný redaktor
Editor in chief

Petr Škrdla

Výkonná redakce
Assistant Editors

Balász Komoróczy, Marián Mazuch, Ladislav Nejman,
Rudolf Procházka, Stanislav Stuchlík, Lubomír Šebela

Technická redakce, sazba
Technical Editors, typography

Pavel Jansa, Ondřej Mlejnek

Software
Software

Spencer Kimball, Peter Mattis, GIMP Development Team 2008: GNU
Image Manipulation Program, 2.6.1
GRASS Development Team 2008: Geographic Resources Analysis
Support System, 6.3.0
Kolektiv autorů 2008: Inkscape, 0.46
Kolektiv autorů 2005: L^AT_EX 2_ε

Fotografie na obálce
Cover Photography

Vrcholně středověká lotová závaží z českých a moravských lokalit.
Gruna, Hradisko (vlevo); Písek, u Šarlatského rybníka (v popředí); Ví-
cov, Městisko (vpravo dole); Boskovice, hrad (vpravo nahoře). Srov.
studii J. Doležela v tomto svazku. Foto P. Smékal.

*Medieval cup nested weights from czech and moravian sites. Gruna,
Hradisko (left); Písek, u Šarlatského rybníka (front); Vícov, Městisko
(bottom right); Boskovice, castle (top right). Cf. the article by J. Dole-
žel in this volume. Photo by P. Smékal.*

Adresa redakce
Address

Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i
Královopolská 147
612 00 Brno
IČ: 68081758
E-mail: pv@iabrno.cz
Internet: <http://www.iabrno.cz>

Tisk
Print

Arch, spol. s r. o.
Charbulova 3a
618 00 Brno-Černovice

KNIHOVNA AV ČR

PD 1520

Roč. 49, 2008, č. 1-2

91087/09

ISSN 1211-7250
MK ČR E 18648

Vychází dvakrát ročně
Vydáno v Brně roku 2008
Náklad 450 kusů

Copyright ©2008 Archeologický ústav AV ČR, Brno, v.v.i. and the authors.

Literatura

Lolek, C. 1957: Zaniklý poplužní dvůr v Nemili. *Severní Morava* 2, 40–43.

Spurný, F. (ed.) 1983: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku II. Severní Morava. Praha.

Resumé

Nemile u Zábřehu (Bez. Šumperk). Gebäude der Festung Kryštof st. Huberck aus Belnsdorf (Bnr. 54). Neuzeit. Festung. Rettungsgrabung.

OLOMOUC (K. Ú. OLOMOUC-MĚSTO, OKR. OLOMOUC)

Blažejské náměstí, p. č. 116/13, 116/119. Středověk, novověk. Město, sídlištní vrstvy. Záchranný výzkum.

Souřadnice: X=1121811,7100, Y=546951,5300; X=1121847,0200, Y=546883,9900; X=1121802,7200, Y=546886,7200

V říjnu 2007 probíhala na Blažejském náměstí rekonstrukce plynovodu. Přestože výkop celé trasy plynovodu (šířka = 0,9–1 m, hloubka = 1,05–1,15 m) byl veden ve stávající trase původního potrubí, bylo zjištěno několik archeologických situací – byly narušeny celkem tři torza zdí. Před č. o. 6–7 bylo zachyceno v západním profilu kamenné zdivo 900 a cihlová klenba 901 (formát cihel: 32 × 15 × 7,5 cm). Zed' 900 z lomového kamene, pojeného kvalitní maltou, mírně vystupovala ze západního profilu a v délce 2,16 m byl zaznamenán její líc. Nálezové okolnosti zdí 900 a 901 neumožnily jejich datování ani určit jejich funkci. Před č. o. 1 byla výkopem narušena další kamenná zed' 902 z lomového kamene pojeného zvětralou maltou. Torzo této zdi se zachovalo v severním profilu, její východní okraj byl přizděn ke skalnímu podloží. Základová spára zdi 902 byla 0,86 cm pod dlažbou a dosedala na kulturní vrstvu k. 101, odkud se podařilo vzorkováním získat pouze jeden střep z konce 14. století a lidský prstní článek dospělého jedince. Torzo zdi 902 snad může pocházet ze hřbitovní zdi kolem zaniklého kostela sv. Blažeje. Sběrem z výkopku byla dále získány vzorky keramiky od 14. do 16. století, zlomek prejzy a dvě dětské kosti (prstní článek a obratel). Během archeologického dohledu byly také zaznamenány výběžky skalního podloží před domy č. o. 8 a 13.

Hana Dehnerová, Petr Večeřa

Resumé

Olomouc (Bez. Olomouc), Blažejské Platz. Mittelalter, Neuzeit. Stadt. Siedlungsschichten. Rettungsgrabung.

OLOMOUC (K. Ú. OLOMOUC-MĚSTO, OKR. OLOMOUC)

Denisova a Pekařská ulice, náměstí Republiky, p. č. 116/29, 116/45, 116/46. Střední - mladohradištní období, vrcholný středověk, novověk. Město, sídlištní vrstvy. Záchranný výzkum.

Z důvodu neutěšeného technického stavu jedné z nejužších obchodních a dopravních tříd města Olomouce proběhla její celková rekonstrukce. V průběhu záchranného archeologického výzkumu v Olomouci v ulicích Pekařské, Denisově a náměstí Republiky se z celkové délky 454 m rekonstruované trasy podařilo v 68 sondách zakreslit 91,10 m na 68 profilech. Lokalizace prozkoumané komunikace v souřadnicích od nám. Republiky po ulici 8. května: Y=546630,99; X=1121238,57; Y=546785,62; X=1121277,13; Y=546894,94; X=1121309,62; Y=546945,36; X=1121300,43; Y=547074,97; X=1121288,22; Y=547095,63; X=1121297,38. Vlastní archeologický výzkum probíhal prakticky nonstop od 5. března do 29. června 2007.

Výzkum v ulicích Pekařské, Denisově a náměstí Republiky lze prostorově i časově rozdělit na dvě části, které prakticky kopírují původní rozdělení Olomouce na město a suburbium Předhradí. Méně výrazné je toto dělení v pravěku, kdy se osídlení z doby bronzové rozprostírá v obou částech, přesto jsou doklady z Předhradí na podstatně vyšší kvalitativní i kvantitativní úrovni. Zcela jednoznačně platí toto rozdělení pro středověk. Zatímco na Předhradí, na dnešním náměstí Republiky, byl zjištěn středohradištní sídlištní objekt, a v přilehlé Denisově ulici dokonce pohřeb z druhé poloviny 10. století, z ulic Denisovy a Pekařské z areálu města tak staré doklady osídlení zcela chybí. Skalní podloží v Denisově ulici sahá prakticky až k současnému povrchu, takže v mnohých profilech byl zdokumentován pouze průběh skalního podloží, nad kterým bylo jenom souvrství skladby současné vozovky. Na rozvinutém řezu je vynesena průběh podloží, jež od křižovatky ulice Pekařské a Zámečnické tvoří písek (nejnižší linka) od profilu P 52 skála (vyšší linka), nad níž je opět písčité podloží dokumentované až na náměstí Republiky. Prostory křižovatek Denisova–Univerzitní, Denisova–Ztracená a Denisova–Ostružnická byly porušeny mnohonásobným překopáním v novověku.

Od křižovatky ulic Denisovy–Ztracené počínaje sondou S 33 s profilem P 33 přes ulici Pekařskou až po křižovátku ulic Pekařské a Zámečnické je stratigrafická situace prakticky shodná, liší se pouze stupněm narušení terénu a podloží, které je v Pekařské ulici písčité. Lze ji dostatečně výstižně popsat právě na profilu P 33. Nad skalním podložím (k. 107) je cca 0,30 m silná odpadní vrstva (k. 234), tvořená černou prachovou hlínou s četným organickým odpadem (dřevo, kůže). Nad odpadní vrstvou je utužený kamenný povrch cesty, jejíž dláždění je provedeno formou šterkového posypu o mocnosti 0,10–0,15 m (k. 233). Nad komunikací je makroskopicky shodná jako k. 234 černá odpadní vrstva (k. 232) o síle cca 0,15 m. Následuje opět komunikační úroveň, představovaná kamenným dlážděním, provedeným šterkovým posypem o síle 0,10 m (k. 231). Výše je utvořena opět odpadní vrstva, silná 0,55 m (k. 230), nad kterou je znovu kamenné zpev-

nění komunikace (k. 229), tentokrát již provedeno poměrně kvalitně dlážděním z kamenů. Pro kamenné zpevnění je v archeologické literatuře často zcela nesprávně používán termín štět, což představuje kamenickou technologii, kdy jsou kameny ukládány na výšku vedle sebe. Jistou terminologickou vágnost, dosud panující, se pokusila sjednotit a vysvětlit J. Čiháková (2007, 65–66), jejíž názvosloví používám. Níže ležící souvrství je datováno na přelom 12./ 13. století až do první poloviny 13. století, do tzv. předlokačného horizontu, neboť zde chybí typická kolonizační keramika, což platí pro celou zkoumanou lokalitu. Nad nejkvalitnějším dlážděním leží opět odpadní vrstva (k. 228), datovaná do 14. století, čímž je celá středověká stratigrafie uzavřena. Výše jsou jen novověké komunikační úrovně, tvořené pískovým ložem a dlažbou (k. 150). Soujámí, tvořené k. 517 a 549, jsou novověké výkopy pro plynovod a kanalizaci.

Dostatečné množství dobře zachovaných stratografií, především z Pekařské ulice, umožňuje interpretovat nálezovou situaci asi následujícím způsobem. Na mnohých místech ulice Pekařské se dochovaly třetihorní podložní písky, které plynule přecházejí v půdní horizont. Ten je zpravidla ve své horní polovině zkulturněn v době bronzové. Což lze nepochybně považovat za průkazný doklad intaktnosti souvrství. Na nečleněnou vrstvu z doby bronzové (makroskopicky se nepodařilo rozlišit jakékoliv zvrstvení, i když se zpravidla jednalo o uložení o mocnosti kolem 0,50 m) je přímo nanášena středověká vrstva, jejíž širší datování je od druhé poloviny 12. až první poloviny 13. století, přičemž převažuje první polovina 13. století a absentuje tzv. lokační keramika. V této nejspodnější středověké vrstvě se jako příměs často vyskytuje keramika z doby bronzové. Tento jev považuji za důsledek sídelního hiátu mezi uvedenými obdobími. Nejstarší středověké nivó nad podloží nebo sídlištním horizontem z doby bronzové má podobu buďto kamenného dláždění, nebo odpadní vrstvy. V následné stratigrafii se střídají vrstvy kamenného dláždění (zpravidla ve třech rovinách) a černé odpadní vrstvy s velkým množstvím organického materiálu, mnohdy až fekálního rázu včetně charakteristického zápachu. Celé toto souvrství vznikalo v relativně krátkém období nejvýše půl století a je časově uzavřeno v první polovině 13. století. Zdánlivě bezúčelné hromadění odpadu, opakovaně prokládaného poměrně náročnými kamennými dlažbami, které pouze umožňovaly pohyb po nesoudržném terénu, do značné míry objasňuje nález vrstev písků nad nejstarší středověkou vrstvou, resp. písečným podložím. Tyto písky pocházejí buďto z řečiště neznámé lokální vodoteče, anebo jsou dokladem povodně z počátku 13. století. Pro nedostatek dalších dokladů není možné posoudit, zdali se v tomto prostoru nacházela přirozená sníženina např. po mrtvém ramenu Moravy, či se jednalo o lokální vodoteč odvádějící vodu z Michalského návrší do řeky Moravy. Každopádně v ulici Pekařské máme co do činění s více členitým terénem ohrožovaným záplavami, což by umožňovalo vysvětlit zdánlivý nesoulad mezi intenzivním středohradištním osídlením, objeveným v zadním traktu domů č. o. 3, 5, 7 (Bláha 1984, 135–138) a jeho naprostou absencí v prostoru ulice Pekařské. Zřejmě zde docházelo k občasným záplavám, a proto středohradištní osídlení tvořilo enklávy v relativně vyš-

ších polohách. Dokladem by potom bylo zcela záměrné intenzivní navyšování terénu o cca 1 m v průběhu první poloviny 13. století. Nejvyšší úroveň kamenného dláždění z první poloviny 13. století bylo nejspíše nivó středověké ulice fixováno na dobu jednoho století, jak o tom svědčí sporadicky se vyskytující vrstvy ze 14. století, uložené nad ním. Od 14. století se výška ulice měnila jen nepatrně a zpravidla jen v intencích odstranění nevyhovujícího pokryvu a jeho nahrazení jiným ve stejné rovině.

Výše uvedená zjištění rovněž umožňují určitě lokální doplnění hypotéz týkajících se regionální komunikační sítě (srov. Bláha 1985, 145–147). K dispozici máme kamennou vozovku, archeologicky doloženou v délce cca 180 m a šířce 6–10 m, a to dokonce ve třech výškových hladinách (tedy cca 540 m dláždění o celkové ploše 3240–5400 m²), vybudovanou v první polovině 13. století, tedy před předpokládanou lokací města Olomouce. Dosud nevíme, kam tato silnice směřovala od křižovatky ulic Pekařské a Zámečnické, protože zde výzkum skončil, ale předpokládáme jeho pokračování v roce 2009. Na opačném konci se nám kamenné dláždění vytratilo za křižovatkou ulic Denisovy a Ztracené. Nepodařilo se nalézt jeho další pokračování, protože zde vystupuje k povrchu skalní podloží. S největší pravděpodobností zde ve středověku nebyla vyvíjena jakákoliv, i celkem marná aktivity, týkající se zpevnění již přirozeně únosného povrchu. Takováto situace pokračuje až na náměstí Republiky, kde dosud nebyly zjištěny žádné snahy o úpravu komunikačních vrstev a nepodařilo se lokalizovat eventuelní pokračování kamenného dláždění. Určité vodítka poskytují nálezy štěrkových komunikačních vrstev v oblasti jezuitského konviktu na ulici Univerzitní, ač jsou pravděpodobně až z období po lokaci města. Rekonstruovaná trasa cesty ve 13. století by až ke křižovatce ulic Denisovy–Univerzitní odpovídala starším hypotézám. Zde se zřejmě dělila na dvě větve—archeologicky doloženou komunikaci na ulicích Denisově–Pekařské a předpokládaný směr přes Předhradí. Další nezanedbatelný aspekt výzkumu je zjištění, že v předlokačném útvaru byl kladen tak velký a soustavný důraz na kvalitu úpravy povrchu, což je v silném rozporu s obecně panujícími názory ohledně situace panující na veřejných prostranstvích. V případě Olomouce by to však do značné míry korelovalo s nálezy souvislého dláždění na Horním náměstí během výzkumu v roce 2000.

Richard Zatloukal

Literatura

- Bláha, J. 1984:** Časněslovenská osada v Olomouci a počátky řemeslnicko-kupeckého podhradí. Příspěvek k postavení Olomouce v 10. století. *Archaeologia historica* 9, 133–146.
- Bláha, J. 1985:** Několik poznámek ke genezi a významu raně středověké Olomouce. *Archaeologia historica* 10, 143–152.
- Čiháková, J. 2007:** Pozůstatky komunikací v archeologických nálezech. In: A. Schubert, et al.: *Péče o památkově významné venkovní komunikace, Odborné a metodické publikace, svazek 33*. Praha, 64–73.

Resumé

Olomouc (Bez. Olomouc), Denisova Gasse, Pekařská Gasse, Republiky Platz, Parzelle Nr. 116/29, 116/45, 116/46. Mittlere–Jüngere Burgwallzeit. Neuzeit. Stadt. Siedlungsschichten. Rettungsgrabung.

OLOMOUC (K. Ú. OLOMOUC-MĚSTO, OKR. OLOMOUC)

Ostružnická ulice 8, Ztracená ulice 5. Středověk, novověk. Sklepení a atrium domu. Záchranný výzkum.

Od podzimu 2006 do zimy 2007/2008 probíhal záchranný archeologický výzkum spojený s rekonstrukcí stávajícího objektu na ulici Ostružnická 8–Ztracená 5. Při úpravě podlahy v atriu byl odhalen sled vrstev o celkové mocnosti 2,4 m, obsahující fragmenty keramiky ze 14.–19. století. Pozitivní nálezovou situaci se podařilo zachytit i v severním z celkově tří sklepů, kde se v podloží jíl, obsahujícím četné schránky mlžů - pekténů, který ležel pod novověkou sutí, rýsovala jámka (obr. 76), vyplněná požárovou mazanicovou destrukcí a množstvím fragmentů keramických nádob ze 13. století. Ve stejném podloží byly odkryty i další mělké objekty s hnědočernou hlinitou výplní a relikt gotického základového zdiva táhnoucí se napříč sklepem.

Při výzkumu došlo také k analýze a dokumentaci stávajících historických konstrukcí, přičemž se podařilo vysledovat několik stavebních fází původně dvou středověkých, později jedné sloučené městské parcely. Nejstarší stavební relikt v severní části domu dokládají existenci plochostropého kamenného suterénu, datovaného rámcově do období vrcholného středověku. Tento suterén byl někdy v pozdním středověku nebo již v renesanci překlenut a o něco později propojen se sousedním sklepem v jižní části domu. V baroku byl severní sklep, především jeho zadní část nově rekonstruována. Jižní část domu pro-

Obr. 76: Olomouc, Ostružnická 8, Ztracená 5. Jámka ze 13. století na počátku exkavace. Fig. 76: Olomouc, Ostružnická 8, Ztracená 5. Garbage pit from the 13th century at the beginning of the excavation.

šla rovněž složitým stavebním vývojem, o čemž svědčí minimálně dvě fáze přestavby vstupu do suterénních prostor někdy v průběhu středověku a novověku a další stavební úpravy.

Michal Cheben, Peter Kováčik, Martin Moník, Petra Veselá

Literatura

Nather, W. 1995: Die Olmützer Häuserchronik, Olomouc.

Resumé

Thanks to salvage excavation in the cellars of Ostružnická Street 8/Ztracená Street 5 in Olomouc there was found a garbage pit (obr. 76) containing pottery fragments from the 13th century. Moreover, in the atrium of the same building we found a complex of archaeological layers covering material from 14th to 19th century. As for the cellars, they are Gothic in origin. Southern and eastern cellars are without major modification, the northern cellar had been modified various times already in the Gothic period and further in the Renaissance and maybe also Baroque periods. In this process, a late gothic or renaissance alcove was constructed, connecting northern and eastern cellars.

Olomouc, Ostružnická 8/Ztracená 5. Garbage pit from the 13th at the beginning of the excavation.

OLOMOUC (K. Ú. OLOMOUC-MĚSTO, OKR. OLOMOUC)

Třída Svobody, č. o. 33, č. p. 432, p. č. 373/1. Vrcholný středověk. Město, sídlištní vrstvy. Záchranný výzkum.

V roce 2007 byla dokončena rekonstrukce budovy ředitelství Moravského divadla Olomouc. Na přelomu ledna a února byl proveden archeologický výzkum plochy budoucí výtahové šachty v severovýchodní části atria budovy. Poloha sondy o rozměrech 3,5 × 4 m je dána souřadnicemi X= 1.121.557,1; Y= 547.275,81.

Geologické podloží tvořil světlý modrošedý jíl s povrchem v úrovni 214,72 m n. m. Podloží překrývala až 0,5 m silná vrstva tmavé šedohnědé písčitojilovité hlíny s mírným výskytem kamenů a malých oblázků, skvrnek uhlíků a drobků dřeva a nahodilými drobkami mazanice (k. 162). Z této vrstvy byly získány zlomky pravěké a vrcholné středověké (13. stol.) keramiky, nepodařilo se však rozlišit žádné rozhraní. Do podloží zasahovaly tři výkopy, jejichž výplň tvořil buď přímo k. 162, nebo uložení jemu podobné a v k. 162 nerozlišené. Největší objekt měl nepravidelný půdorys (část zasahovala pod nezkoumanou plochu) o rozměrech 1,1 m × minimálně 1,2 m, zjištěná hloubka činila 0,9 m. Z jeho zásypu pochází pouze dva atypické pravěké střepy. Přesto nelze tento objekt jednoznačně označit jako pravěký, nebyla zjištěna hranice mezi jeho výplní a k. 162. Další výkopy měly kruhový půdorys o průměru 1,0 a 0,4 m a zahlubovaly se 0,2 m do podloží. V jejich výplni nebyly žádné artefakty.